

جهان - محلی شدن و بازاندیشی در هویت زنان: مطالعه موردی هورامان

نخت

مصطفی ازکیا* منصور وثوقی** و عادل عبدالهی***

تاریخ دریافت: ۲۹ مهر ۱۳۹۲

تاریخ پذیرش: ۲۹ اردیبهشت ۱۳۹۳

چکیده

در پژوهش حاضر، جهان- محلی شدن و بازاندیشی در هویت زنان مورد بررسی قرار گرفته است. در دهه‌های اخیر، روابط متقابل و روزافزون عناصر محلی و جهانی، الگوهای فرهنگی و هویتی را در جوامع سنتی با چالش مواجه کرده است. از این رو، بررسی رویارویی عناصر جهانی و محلی و پیامدهای آن از مهم‌ترین مسائل جوامع در حال گذار است. شرایط پدید آمده در هورامان، موجب شده است زنان ضمن بازاندیشی در هویت سنتی خود، درصدد بازسازی نگرش‌های کلیشه‌ای در خصوص کارکرد زنان در خانواده و جامعه برآیند. از این رو، بررسی نحوه تعامل جامعه هورامان با عناصر جهانی و پیامدهای آن بر هویت زنان حائز اهمیت است و بدین منظور نظریه‌های جهان- محلی شدن و بازاندیشی مدرنیته به عنوان راهنمای نظری پژوهش مورد استفاده قرار گرفتند. در پژوهش حاضر از روش پژوهش کیفی استفاده شده است. داده‌های کیفی با استفاده از فنون مشاهده مشارکتی و مصاحبه عمیق گردآوری گردید. سپس داده‌ها بر اساس اصول نظریه زمینه‌ای تحلیل و در قالب مدلی زمینه‌ای ارائه شد. بر اساس نتایج پژوهش، هویت زنان در زمینه گرایش به تحصیلات و مشاغل خانگی، تحت تأثیر ارزش‌های جهانی متحول شده است، ولی در خصوص اشتغال بیرون از منزل و داشتن استقلال رأی، هنوز نیز ارزش‌های محلی و سنتی تسلط نسبی خود را بر هویت زنان حفظ کرده است. می‌توان ادعان کرد که هویت زنان در هورامان بر اساس ارزش‌های محلی و جهانی بازسازی شده و به تبع آن، صورتی جهان- محلی یافته است.

کلیدواژه‌ها: هویت سنتی، زنان، نظام ارزشی، جهان- محلی شدن هویت، هورامان..

* استاد جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران (نویسنده مسئول). Mazkia@azkia.ir

** استاد جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران. Vosoghi_mn@yahoo.com

*** دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران Abdolahi1980@gmail.com

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

مقدمه و بیان مسأله

سیال بودن هویت و تغییر مداوم آن از خصیصه ذاتی هویت در دنیای معاصر است (لیتون، ۱۹۹۵: ۳۵). تغییر در نظام ارزشی مهم‌ترین شرط تغییر در هویت اجتماعی است (وبستر، ۱۹۸۴: ۵۱). در جوامع امروزی زنان گرایشی قابل توجه پیرامون تغییر نقش و هویت سنتی‌شان دارند، بر این اساس، نحوه واکنش جامعه نسبت به این تغییرات در نحوه بازاندیشی هویت زنان موثر است. در دهه‌های گذشته به طور سنتی در جامعه هورامان، همانند سایر جوامع سنتی، نقش زنان مشخص بود و فعالیت زنان تنها در راستای ایفای نقش سنتی‌شان و تداوم کارکردهای سنتی خانواده و جامعه تبلور می‌یافت. در چنین نظام ارزشی هرگونه فعالیت خارج از نظام معنایی نهادینه‌شده، مغایر با ساختارهای اجتماعی و فرهنگی تعبیر می‌شد. با گسترش عناصر نوسازی از قبیل آموزش و وسایل ارتباطی در هورامان، میزان انعطاف‌پذیری جامعه نیز در رابطه با هویت زنان تغییر کرد و زنان توانستند همزمان با تقلیل وظایف سنتی‌شان درصدد ارتقای پایگاه اقتصادی و اجتماعی و به تبع آن بازسازی هویت خود برآیند.

بر اساس نتایج سرشماری سال‌های ۱۳۶۵، ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ نرخ باسوادی زنان در هورامان به ترتیب ۲۸،۳۱، ۴۶،۱۷ و ۵۵،۶۷ درصد بوده است (مرکز آمار ایران). و این در حالی است که مطابق سرشماری ۱۳۸۵ فقط ۲۲،۵۶ درصد زنان شاغل بوده‌اند. آمار مذکور بیان‌گر آن است که علی‌رغم افزایش قابل توجه نرخ باسوادی در بین زنان در طول دهه‌های گذشته و آمادگی آن‌ها برای ورود به بازار کار، نرخ اشتغال رسمی در بین زنان افزایش چندانی نداشته است. از سوی دیگر، داده‌های میدانی گردآوری شده در تحقیق حاضر نشان‌دهنده گرایش قابل توجه زنان به فعالیت‌های اقتصادی دارد، به طوری که در جامعه مورد مطالعه ۶۱،۷ درصد از زنان در مشاغل خانگی به فعالیت‌های اقتصادی مشغول بوده‌اند. اگر چه که امکانات آموزشی و درآمد ناشی از مشاغل خانگی در هورامان محدود و به تبع آن زمینه‌های ارتقای موقعیت اقتصادی و اجتماعی زنان نیز محدود است ولی گرایش قابل توجه زنان به آموزش مدرن و مشاغل خانگی فرصت‌هایی ولو محدود را در اختیار آن‌ها قرار داده است تا بتوانند درصدد تغییر هویت سنتی خود برآیند. از این رو، به دنبال این تغییرات نه تنها بسیاری از نقش‌های سنتی زنان تقلیل یافته است، که زمینه‌های اجتناب زنان از کنش‌های غیر آموزشی و درعین حال گرایش آن‌ها به فعالیت‌های اقتصادی فراهم شده است.

ارتقای پایگاه اقتصادی-اجتماعی زنان از این جهت منجر به نوعی خودآگاهی و تسهیل در تحلیل نقش و کارکرد سنتی زنان در جامعه می‌شود که به تدریج سازوکارهای تغییر و بازسازی هویت را به

جهان-محلی شدن و بازاندیشی در هویت زنان ...

دنبال خواهد داشت. از سوی دیگر، فرایند جهانی شدن از طریق نفوذپذیر کردن مزرها و توسعه شبکه‌های اجتماعی منجر به تضعیف منابع سنتی هویت‌سازی شده است (لانگمن، ۲۰۰۳: ۴؛ رابرتسون، ۱۹۹۲: ۱۲۲-۱۲۰؛ وینکن و ایستر، ۱۹۹۲: ۳۴؛ ایکسیو، ۲۰۰۸: ۴۵). با گسترش مرزهای اجتماعی و فرهنگی، دایره منابع هویت‌بخش نیز فراخ‌تر شده و کنشگران مدام در حال مقایسه و انتخاب منابع هویت‌بخش هستند. بنابراین، در چنین شرایطی هویت‌های سنتی با بحران مواجه می‌شوند و بازسازی هویت امری اجتناب‌ناپذیر است. علاوه بر این، نظام ارزشی جامعه با وضعیتی بحرانی مواجه خواهد شد، چرا که بازتولید نظام معنایی جامعه و مؤلفه‌های هویت‌ساز با شرایطی چالش‌برانگیز روبروست. در همین رابطه، زنان از جمله کنشگرانی هستند که با استقبال از تغییرات پیش‌رو و بسط انتخاب‌های معنادار درصدد بازسازی هویت سنتی‌شان هستند. بنابراین، مطالعه تحول مؤلفه‌های هویت‌ساز و نحوه تفسیر جامعه‌ی هورامان از این تغییرات حائز اهمیت است.

مطالعه حاضر درصدد است تا با استفاده از نظریه زمینه‌ای به مطالعه کیفی نحوه بازاندیشی هویت در بین زنان هورامانی بپردازد؛ تحلیلی جامعه‌شناختی از راهبردهای کنش/کنش متقابل جامعه هورامان و به ویژه زنان را در خلال تغییرات پیش‌آمده ارائه دهد و تصویری نسبتاً جامع از پیامدهای این راهبردها بدست دهد. همچنین به تصویر کشیدن فرایند مزبور در قالب مدل پارادایمی از جمله اهداف اصلی مطالعه حاضر است که به منظور دستیابی به این هدف و سایر اهداف مقاله، سوالاتی از این دست مطرح می‌شوند: ۱- جامعه هورامان چگونه به این تغییرات واکنش نشان می‌دهد؟ ۲- زنان هورامانی چه راهبردهایی را در رابطه با بازسازی هویت سنتی‌شان به کار می‌گیرند؟ ۳- هویت زنان به دنبال اتخاذ نمودن راهبردهای کنش/کنش متقابل چه ساختاری به خود گرفته است؟

چارچوب نظری تحقیق

در دهه‌های اخیر با گسترش شبکه‌های ارتباطی نظریه‌هایی مطرح شدند که جهانی شدن را عامل اصلی تغییر در هویت‌های محلی می‌دانستند و این فرایند را به مثابه خیابانی یک طرفه و تحت سلطه کشورهای غربی و در رأس آن‌ها آمریکا تفسیر می‌کردند (آلبرو، ۱۹۹۶: ۲۵-۲۰؛ بییر، ۲۰۰۷: ۱۰۲-۹۹؛ قدرستون، ۱۹۹۰: ۱۴-۱۲؛ کرایدری، ۱۹۹۹: ۴۵۹-۴۶۰؛ لچنر و بولی، ۲۰۰۸: ۴۰-۳۵؛ ریتزر، ۲۰۰۳: ۱۹۳-۱۹۵). نظریه‌های مذکور به مثابه رویکردی تقلیل‌گرا و یک‌جانبه‌نگر در تحلیل عوامل هویت‌ساز از سوی کسانی مثل رابرتسون (۲۰۰۷: ۱۳۴-۱۳۵)، استوارت هال (۱۹۹۷: ۱۷۴؛ ۲۰۰۵: ۱۶۷)، پیترس

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

(۱۹۹۶: ۱۳۸۹-۱۳۹۰) و آرکه و لانگ (۲۰۰۵: ۲) مورد نقد قرار گرفتند. گرایش به رویکرد ترکیبی در تبیین هویت‌های محلی از سوی نظریه‌پردازانی از جمله فدرستون (۱۹۹۰: ۱۸؛ ۱۹۹۵: ۱۵)، رابرتسون (۲۰۰۷) و خوندرکر (۲۰۰۴: ۲) مورد تأکید قرار گرفته است. این اندیشمندان عوامل اصلی تغییر را نه عناصر محلی به تنهایی و نه عناصر جهانی، بلکه تلفیقی از این دو می‌دانند. در همین رابطه نظریه‌پردازانی مثل خوندرکر^۱ (۲۰۰۵: ۱۱) و رودمتودوف^۲ (۲۰۰۳: ۳۷؛ ۲۰۰۵: ۱۱۳) معتقدند که تنها با توسل به مفهوم جهانی شدن نمی‌توان تغییرات فرهنگی در دنیای معاصر را تبیین نمود. در حقیقت جهان - محلی شدن معطوف به امکان همزیستی و دیالکتیک عناصر جهانی و محلی است که فرایند جهانی شدن فراهم آورده است. دیالکتیک جهانی/محلی فرصت‌های فراوانی را در اختیار جوامع محلی مثل هورامان در راستای بازسازی هویت سنتی‌اشان بر اساس تلفیقی از عناصر جهانی و محلی قرار داده است. بنابراین امروزه می‌توان از هویت‌های چند بعدی به جای یک هویت واحد و منسجم سخن گفت. رابرتسون نیز بخش عمده‌ای از کنش‌های فرهنگی در جهان معاصر را برخاسته از دیالکتیک خاص و عام می‌داند (رابرتسون، ۱۹۹۵: ۴۳). به زعم وی نیروهای ادغام‌گر و همگونی‌آفرین، مکمل نیروهای تفاوت‌زا و جدایی‌ناپذیرند (رابرتسون و لچنر، ۱۹۸۵: ۱۰۳-۱۰۵).

در پژوهش کیفی می‌توان با بهره‌گیری از دانش نظری، ضمن مشاهده واقعیات، گردآوری داده را هدفمند نمود. کوربین و اشتراس با تأکید بر استفاده از نظریه‌ها و رویکردهای نظری در قالب «ادبیات فنی»^۳ بر این باورند که بازنگری و استفاده عمومی از نظریه‌ها می‌تواند به چیزی منجر شود که گلاسر^۴ آن را «حساسیت نظری»^۵ می‌خواند (محمدپور، ۱۳۸۹: ۱۲۲). بر این اساس، در این تحقیق از رویکرد رابرتسون، گیدنز و رودمتودوف که بر روابط متقابل عناصر محلی و جهانی در بازسازی هویت‌های محلی تأکید دارند، به عنوان راهنمای نظری تحقیق استفاده شده است. رابرتسون و رودمتودوف در این خصوص معتقدند که کنش متقابل بین ساختارهای جهانی و کنشگران محلی امری اجتناب‌ناپذیر است و اساساً الگوهای کنش متقابل از عناصر ذاتی این ساختارها ریشه می‌گیرد. همچنین به زعم گیدنز، کنشگران در زندگی روزمره به طور مداوم به بازاندیشی افکار و کنش‌هایشان می‌پردازند، از سوی دیگر، ساختارهای جهانی چنین عملکردهایی را با محدودیت مواجه می‌کند. بنابراین، ارتباط متقابل و

1 Khondker

2 Roudometof

3 Technical Literature

4 Glosser

5 Theoretical Sensitivity

جهان-محلی شدن و بازاندیشی در هویت زنان ...

و تدابیر بازاندیشانه‌ی کنشگران در درون الزام‌های ساختاری منجر به باز تولید کارکردهای بازاندیشی شده می‌شود (گیدنز، ۱۹۹۰: ۲۵۰-۲۵۲؛ ۱۹۹۳: ۱۲۰-۱۱۵).

پیشینه تجربی تحقیق

در ادبیات جهانی شدن، نحوه واکنش هویت‌های محلی و گروه‌های اجتماعی به فرایند جهانی شدن از ابعاد مختلف مورد بررسی قرار گرفته است. در این خصوص نتایج مطالعه سودهیر و لالرنیکی (۱۹۸۶) و وینر (۱۹۷۶) پیرامون تغییر هویت زنان در فرایند جهانی شدن نشان می‌دهد که گسترش حضور زنان در کارهای بیرون از خانه و افزایش اوقات فراغت آن‌ها منجر به رهایی زنان از فشارهای ناشی از تصورات کلیشه‌ای شده است و همین امر شرایط لازم را در خصوص حضور زنان در میدان‌های علمی، سیاسی و اقتصادی فراهم آورده است. در همین رابطه محققانی از قبیل شاه (۲۰۰۷)، مقدم (۱۹۹۴)، گرای و همکاران (۲۰۰۶)، گیلز (۱۹۹۵)، دووماتو (۲۰۰۳) و آرچر (۲۰۰۹) به موضوع جهانی شدن و هویت زنان پرداخته‌اند.

در ایران نیز مطالعه ساروخانی و رفعت جاه (۱۳۸۳) تحت عنوان «زنان و باز تعریف هویت اجتماعی» نشان می‌دهد که تحصیلات بیش‌ترین تأثیر را در باز تعریف هویت اجتماعی زنان داشته، پس از آن ارزش‌ها و نگرش‌ها، سبک زندگی و هویت نقشی مسلط به ترتیب تأثیر بیشتری در باز تعریف هویت اجتماعی زنان داشته‌اند. به علاوه موقعیت ساختاری در مقایسه با هویت شخصی تأثیر بیشتری بر باز تعریف هویت اجتماعی زنان داشته است. نتایج مطالعه مقدس (۱۳۸۳) نیز تحت عنوان «مدرنیته، بازاندیشی و تغییر نظام ارزشی در طایفه ده‌دار» نشان می‌دهد که ارزش‌های متعلق به فرهنگ بومی نه تنها از میان نرفته‌اند، بلکه همچنان به حیات خود ادامه داده و با ارزش‌های مدرن در آمیخته و ترکیب جدیدی پدید آورده‌اند. همچنین سهامی و سرایی (۱۳۸۹) نیز به بررسی تغییرات خانواده و زنان و عوامل مؤثر بر آن پرداخته‌اند و از مطالعات موردی مرتبط با میدان مورد مطالعه می‌توان به نتایج مطالعه ایمان و محمد پور (۲۰۱۰) مبنی بر گرایش قابل توجه مردم هورامان به کسب تحصیلات عالی توسط فرزندان‌شان (به ویژه دختران) به مثابه پیامدهای ورود آموزش مدرن به جامعه هورامان اشاره کرد.

روش‌شناسی

مطالعه حاضر از نوع مطالعات کیفی است و از نظریه زمینه‌ای جهت ارائه تحلیلی جامعه‌شناختی

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

از هویت زن در هورامان استفاده شده است. از آنجا که منطق استقراء بر اصول و مبانی فلسفی نظریه زمینه‌ای حاکم است لذا مطالعه حاضر اساساً مطالعه ای داده محور است.

بر این اساس از تکنیک های مصاحبه عمیق و مشاهده مشارکتی جهت گردآوری داده‌ها استفاده شد. همچنین بر اساس اصول حاکم بر نظریه زمینه‌ای داده‌های گردآوری شده در سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری گزینشی استخراج و دسته‌بندی شدند. اولین مرحله از تحلیل داده‌های کیفی در نظریه‌ی زمینه‌ای را کدگذاری اولیه یا کدگذاری باز می‌نامند. کدگذاری باز اشکال متفاوتی از قبیل عبارت به عبارت، پاراگراف به پاراگراف و یا سطر به سطر دارد. در این مطالعه «کدگذاری به صورت سطر به سطر» انجام شده است و هر کدام از سطور یا جمله‌ها توسط مفاهیمی که نمایانگر محتوای آن‌ها بوده است دسته‌بندی شده‌اند. لازم به ذکر است که مفاهیم استخراج شده در این مرحله زیربنای شکل‌گیری مقولات جزء، عمده و هسته را در نظریه بنیانی شکل می‌دهند. از این‌رو، کدگذاری باز از اهمیتی بنیادین در نظریه بنیانی برخوردار است (اشتراوس و کوربین: ۱۹۷۸). دومین مرحله در کدگذاری داده‌ها، کدگذاری محوری نام دارد. محقق در این مرحله از تحلیل داده‌ها به برقراری ارتباط محتوایی داده‌ها می‌پردازد. در این خصوص استفاده از تکنیک «مقایسه‌ی ثابت»^۱ امکان صورت‌بندی و دستیابی به ارتباط مذکور را بدست می‌دهد. در این مرحله، عناوینی از چارچوب مضمون برای ترسیم مدل پارادایمیک بکار گرفته شدند به نحوی که تفسیر کل مجموعه‌ی داده‌ها میسر شد. همچنین مفاهیم و مقولات برآمده از مراحل کدگذاری باز و محوری، زیربنای کدبندی گزینشی را تشکیل می‌دهند. در واقع کدبندی گزینشی آخرین مرحله از کدگذاری در نظریه‌ی بنیانی است. در این مرحله کار کدبندی به پایان رسیده و علاوه بر مقوله‌ی هسته، مقوله جدیدی ساخته نخواهد شد. هدف اساسی از این مرحله تفسیر آنچه که منجر به ظهور مقوله‌ی هسته شده است، می‌باشد. بدین منظور تشریح و تفسیر این بخش از نظریه‌ی زمینه‌ای در چارچوب یک «خط داستانی»^۲ و با محوریت «مقوله‌ی هسته»^۳ صورت گرفته است.

حجم نمونه و شیوه نمونه‌گیری

جمعیت مورد مطالعه شامل زنان و مردان ۱۵-۴۵ ساله هورامان است. شیوه نمونه‌گیری،

1 Constant Comparative

2 Story Line

3 Core Category

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

جهان-محلی شدن و بازانندیشی در هویت زنان ...

نمونه‌گیری هدفمند است و همچنین واحد تحلیل زنان و مردان ۱۵-۴۵ ساله هستند. در این شیوه نمونه‌گیری که در تحقیقات کیفی کاربرد دارد حجم نمونه مشخص نیست و گردآوری داده تا مرحله رسیدن به اشباع نظری^۱ ادامه خواهد یافت. بنابراین در این پژوهش با ۴۵ نفر از افراد مطلع از منطقه هورامان مصاحبه عمیق به عمل آمد و از تکنیک‌های اعتبار پاسخگو و کنترل توسط اعضاء جهت حصول اطمینان از اعتبار یافته‌ها استفاده شد.

جامعه مورد مطالعه

هورامان تخت منطقه‌ای کوهستانی و در ۵۰ کیلومتری جنوب غربی شهرستان مریوان (استان کردستان) واقع شده است. کوه‌های مرتفع، دره‌های پر پیچ و خم، رودخانه‌های متعدد و جنگل‌های متراکم و نسبتاً وسیع از مهم‌ترین ویژگی‌های جغرافیایی هورامان می‌باشند. استفاده از کلاش^۲ و چوخه رانک^۳ از جمله ویژگی‌های خاص لباس محلی در هورامان است و از نظر معماری نیز ساختار سنگی و پلکانی منازل چشم‌انداز منحصر بفرد و متفاوتی به هورامان داده است. مردم هورامان با گویش هورامی تکلم می‌کنند که تفاوت قابل توجهی با سایر گویش‌های زبان کردی دارد. تفاوت مذکور به حدی است که منجر به طرح رویکردهای متفاوت مبنی بر مستقل بودن گویش هورامی از سایر گویش‌های زبان کردی در بین پژوهشگران زبان و ادبیات کردی شده است (کریستنسن، ۱۹۶۳: ۴۷۶-۴۷۷؛ ادموند، ۱۹۵۲: ۴۷۸؛ مککینز، ۱۹۶۶: ۱۱۲-۱۱۰).

یافته‌های تحقیق

همان‌طور که در بخش روش‌شناسی اشاره شد بر اساس اصول حاکم بر نظریه زمینه‌ای داده‌های کیفی در سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری گزینشی استخراج و دسته‌بندی شدند. و به طور معمول از سه منبع «مفاهیم اقتباس شده از دانش نظری^۴»، «ابتکار محقق^۵» و «مفاهیم مورد استفاده توسط مصاحبه‌شوندگان» که اشتراوس و کوربین (۱۹۷۸) از این مفاهیم تحت عنوان «کدهای زنده»^۶ یاد می‌کنند، برای نام‌گذاری مفاهیم و مقولات برآمده از داده‌های نظریه بنیانی استفاده شده است.

1 Theoretical Saturation

^۲ کلاش نوعی گیوه محلی است که غالب مردان در فصل بهار و تابستان از آن استفاده می‌کنند.

^۳ لباسی محلی است که با پشم گوسفند بافته می‌شود و امروزه بیشتر در ایام خاص و مراسم مختلف از آن استفاده می‌شود.

4 Literature-derived concepts

5 Researcher innovation

6 In vivo Codes

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

توسعه روستایی، دوره پنجم، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۲

از این رو، ۴۲۲ مفهوم اولیه، ۱۸ مقوله جزء، ۹ مقوله عمده و یک مقوله هسته از مراحل مذکور به دست آمدند که در جدول ذیل قابل مشاهده می‌باشند.

جدول ۱: مفاهیم و مقوله‌های برآمده از داده‌های کیفی مطالعه بر اساس روش نظریه زمینه‌ای

ردیف	مفاهیم استخراج شده	مقولات جزء استخراج شده از مفاهیم	مقوله‌های عمده استخراج شده از مقولات جزء	مقوله هسته
۱	مفهوم ۲۵	استقبال خانواده‌ها از تحصیل دختران	ورود آموزش مدرن	محلی شدن هویت زنان در هورامان
۲	مفهوم ۲۶	گرایش زنان به آموزش مدرن		
۳	مفهوم ۲۴	ارتقای آگاهی زنان	افزایش نقش زنان در تحصیل فرزندان	
۴	مفهوم ۲۲	هدفمند شدن حضور زنان در منزل		
۵	مفهوم ۱۷	کم‌رنگ شدن حضور مردان در منزل		
۶	مفهوم ۲۱	گسترش مشاغل خدماتی	تغییر سبک زندگی	
۷	مفهوم ۲۲	افزایش مهاجرت‌های کاری		
۸	مفهوم ۲۸	هدفمند شدن اوقات فراغت زنان		
۹	مفهوم ۲۷	افزایش هزینه‌های زندگی	مشارکت زنان در مخارج خانواده	
۱۰	مفهوم ۲۹	تغییر الگوی مصرف		
۱۱	مفهوم ۲۳	فرامحلی شدن بازار صنایع محلی	فروش صنایع محلی به مثابه کالای لوکس	
۱۲	مفهوم ۱۸	تقویت انگیزه کنش‌های اقتصادی		
۱۳	مفهوم ۲۶	تمایل به کاهش وابستگی مالی	کسب نسبی استقلال مالی	
۱۴	مفهوم ۳۱	تمایز بین موفقیت‌های فردی و خانوادگی	ارتقای منزلت زنان	
۱۵	مفهوم ۲۴	اشاعه الگوهای نوین زندگی	مصرف رسانه‌های خارجی	
۱۶	مفهوم ۲۸	تغییر نگرش زنان		
۱۷	مفهوم ۱۶	عرف زدایی در تصمیم‌گیری	استقلال نسبی در تصمیم‌گیری	
۱۸	مفهوم ۲۵	بازاندیشی پیرامون نقش زن در خانواده		
جمع	۴۲۲	۱۸	۹	۱

اقدام بعدی در مراحل کدگذاری ترسیم «مدل پارادایمیک»^۱ است که دربرگیرنده‌ی شش بُعد (شرایط علی^۲، «پدیده»^۳ «زمینه»^۴، «شرایط مداخله‌گر»^۵، «راهبردهای کنش/ واکنش»^۶ و «پیامدها»^۷) است،

- 1 Paradigm model
- 2 Causal Conditions
- 3 Phenomenon
- 4 Context
- 5 Intervening Conditions
- 6 Action/Interaction Strategies
- 7 Consequences

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

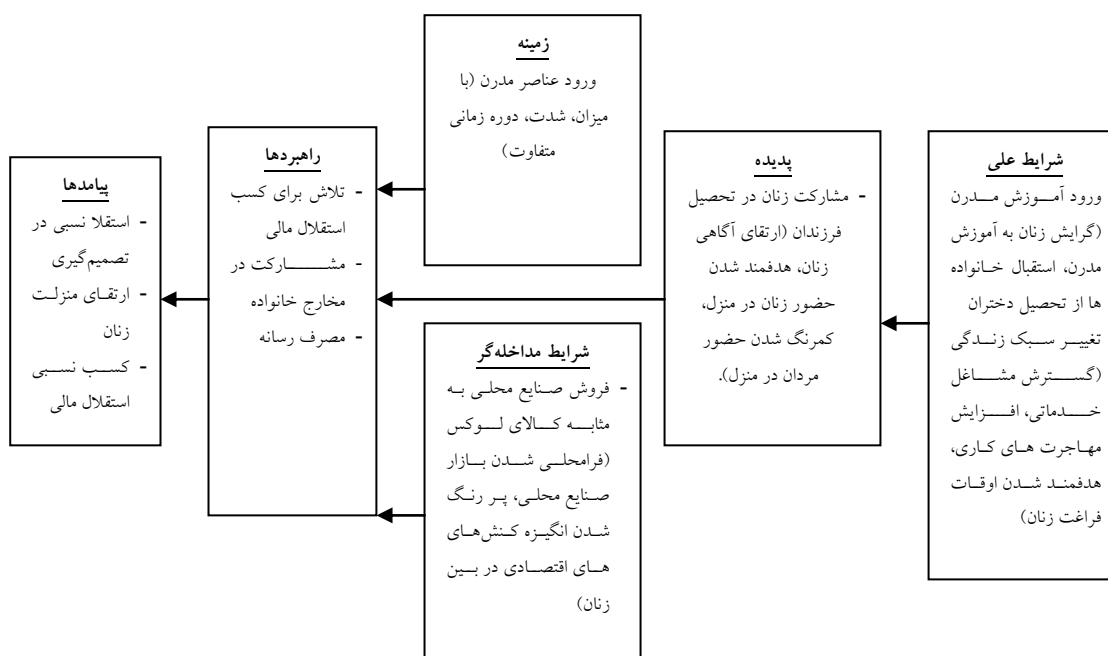
Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

جهان-محلی شدن و بازاندیشی در هویت زنان ...

مدل پارادایمی می‌تواند جنبه مضمونی داشته باشد. از این رو، هم می‌توان یک مضمون را در مورد همه پاسخگویان به کار گرفت، و هم می‌توان همه‌ی مضامین را در مورد هر پاسخگو استفاده کرد. پس از رسم این مدل است که نظریه‌ی زمینه‌ای به تدریج نمایان می‌شود. در مدل ذیل ابعاد پارادایمی بازاندیشی در هویت زنان به تصویر کشیده شده است. هدف از ترسیم این مدل و تفسیر آن، جستجو برای یافتن الگوها، همبستگی‌ها، مفاهیم و تبیین داده‌ها است که در بخش روایت داستان به کار گرفته شده‌اند.

مدل پارادایمی بازاندیشی در هویت زنان

فرایند ساخت ارکان نظریه‌ی بنیانی در رابطه با بازاندیشی هویت زنان

در ادامه به هر کدام از مفاهیم، مقولات جزء، عمده و همچنین مقوله نهایی استخراج‌شده از داده‌های کیفی و نحوه ارتباط آن‌ها با همدیگر پرداخته می‌شود. در واقع این مرحله از نظریه‌ی زمینه‌ای روایت و تفسیر آن چیزی است که در قالب شش بخش شرایط علی، پدیده، زمینه، شرایط مداخله‌گر،

کنش / واکنش و پیامدها به وقوع پیوسته است.

شرایط علیّی مربوط به پدیده‌ی بازانندیشی هویت زنان: «ورود آموزش مدرن» و «تغییر سبک زندگی و معیشت خانواده‌ها»

گرچه ورود عناصر نوسازی به جامعه هورامان در مقایسه با بسیاری از نقاط ایران با یک تأخر زمانی قابل توجه همراه بوده است ولی با "ورود آموزش مدرن" به مثابه یکی از مؤلفه‌های اصلی فرایند نوسازی، آهنگ تغییرات در زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی سرعتی فزاینده به خود گرفت. با ورود آموزش مدرن شرایط علیّی و مؤلفه‌های تعیین کننده هویت زنان در هورامان نیز دچار تغییرات چشم‌گیری شد. در این رابطه، "استقبال خانواده‌ها از تحصیل دختران" و "گرایش زنان به آموزش مدرن" از جمله مقولاتی بودند که به عنوان مقولات جزء در تشریح چگونگی تغییر شرایط علیّی عنوان شدند. یکی از زنان مورد مصاحبه در توصیف شرایط مذکور چنین می‌گوید:

«الآن کمتر از ۳۰ سال است که اقداماتی جدی در خصوص تأسیس مدارس در منطقه هورامان صورت گرفته است، قبل از آن برای تحصیل باید به شهر می‌رفتیم و همین عامل باعث شده بود که بسیاری از دختران از فرصت رفتن به مدرسه محروم شوند. با تأسیس مدارس در هورامان، خانواده‌ها نه تنها از رفتن دختران به مدرسه جلوگیری نکرده‌اند که از این امکانات استقبال کرده و در نتیجه زنان نیز به فکر سوادآموزی و ادامه تحصیل افتاده‌اند.»

استقبال خانواده‌ها از آموزش مدرن به تحصیل دختران در مدارس محلی محدود نشده است و "بستر فرهنگی" رفتن دختران به شهرهای دور به منظور ادامه تحصیل را مساعد نموده است، به طوری که ۶۶ درصد از مصاحبه‌شوندگان با فرستادن دختران‌شان به شهرهای دور جهت ادامه تحصیل موافق بودند و ۲۲ درصد ترجیح می‌دادند که دختران‌شان در شهرهای مجاور به ادامه تحصیل بپردازند. ۱۲ درصد نیز صرفاً با تحصیل دختران‌شان در مدارس و مراکز آموزشی هورامان موافق بودند.

همچنین «گسترش مشاغل خدماتی»، «افزایش مهاجرت‌های کاری» و «هدفمند شدن اوقات فراغت زنان» از دیگر مقولاتی بودند که برای توصیف شرایط علیّی - ساختاری در هورامان از مفاهیم اولیه استخراج شدند و مضامینی از این قبیل محور توصیف‌های مصاحبه‌شوندگان در خصوص تغییر عوامل مؤثر بر سبک زندگی و نحوه مشارکت زنان در تأمین معیشت خانواده بودند. مقولات مذکور

جهان-محلی شدن و بازاندیشی در هویت زنان ...

بیان‌گر نحوه واکنش مردم هورامان در برابر ورود ارزش‌ها و سبک‌های مختلف زندگی می‌باشند. زنان هورامان در گذشته همانند سایر جوامع سنتی به‌منظور تأمین معیشت خانواده در فعالیتهای کشاورزی، دامداری و سایر فعالیتهای تولیدی مشارکت داشتند. با گسترش امکانات و وسایل ارتباطی، میزان رفت‌وآمد به شهرها نیز افزایش یافت و مردم با زندگی شهری و سبک‌های مختلف زندگی آشنا شدند. یکی از افراد مورد مصاحبه در رابطه با گسترش مشاغل خدماتی و چگونگی تغییر سبک زندگی مردم عنوان می‌دارد:

«با گسترش وسایل ارتباطی و رفت‌وآمد به شهرها، الگوی مصرف مردم تغییر کرده است. توقعات بچه‌های امروز با وقتی که ما بچه بودیم خیلی فرق کرده، مثلاً وقتی که من بچه بودم مادرم به من کشمش، گردو و گلابی خشک‌شده می‌داد و مغازه‌ای که بتوان از آن پفک، چیپس و آدامس خرید نبود. الآن کمتر بچه‌ای هست که از این تنقلات بخورد. امروزه خانواده‌ها برای تأمین نیازهای بچه‌هایشان به سراغ مغازه‌داران و سایر مشاغل خدماتی می‌روند.»

یکی دیگر از ساکنان منطقه در خصوص نحوه افزایش مهاجرت‌های کاری خاطر نشان می‌سازد:

«در هورامان کمبود زمین و آب کافی برای کشاورزی و دامداری محدودیت‌های بوم‌شناختی زیادی را به وجود آورده است. عواملی دیگر مثل افزایش جمعیت و گسترش مشاغل خدماتی در شهرها باعث شده که مردها برای یافتن کار روانه شهرهای بزرگ شوند. زنان هم که قبلاً در امور کشاورزی و دامداری به مردها کمک می‌کردند الآن اوقات فراغت بیشتری دارند و اکثراً به سوادآموزی و گیوه‌بافی مشغول هستند.»

بنابراین با تغییر نحوه معیشت مردم، به‌تدریج زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی "اشتعال زنان به مثابه پدیده‌ای مدرن" فراهم شده است. گرایش زنان به فعالیتهای اقتصادی متأثر از تعاملات زنان با عوامل بیرونی و تغییر شرایط علی و ساختاری است که فراهم شدن بستر فرهنگی در راستای "هنجارمند شدن فعالیت اقتصادی زنان" را به دنبال داشته است. یکی از مطلعین منطقه در خصوص تأثیر شرایط علی-ساختاری مؤثر بر اقتصادی شدن فعالیت زنان چنین می‌گوید:

«اگر شما به نحوه زندگی کردن مردم نگاه کنید متوجه خواهید شد که چقدر سبک زندگی مردم تغییر کرده است، قبلاً کشاورزی و دامداری منبع عمده درآمد مردم بود و زنان نیز برای تأمین مخارج

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

خانواده ناچار بودند که به مردان در امور کشاورزی و دامداری کمک کنند. در چنین شرایطی کمتر خانواده‌ای حاضر می‌شد که اجازه دهد همسرش به صورت جداگانه به فعالیت اقتصادی بپردازد و تلاش همسران برای جدا کردن حسابشان از مخارج خانواده شدیداً از سوی جامعه نفی می‌شد.... ولی الان با کم شدن کارهای کشاورزی و دامداری زنان وقت بیشتری دارند و به فعالیت‌هایی می‌پردازند که درآمدی ولو ناچیز برایشان داشته باشد».

پدیده ناشی از شرایط علی: افزایش نقش زنان در تحصیل فرزندان

بر اساس مقولات برآمده از مفاهیم اولیه، "ورود آموزش مدرن" به مثابه یکی از عوامل کلیدی در تغییر شرایط علی عنوان شد که این شرایط نیز منجر به ظهور پدیده‌ی «افزایش نقش زنان در تحصیل فرزندان» و شکل‌گیری زمینه تعاملات و بروز پیامدهای بعدی شده است. به طوری که «ارتقای آگاهی زنان» از یک سوی و «کمرنگ شدن حضور مردان در منزل» از سوی دیگر، از جمله مقولاتی بودند که افراد مورد مصاحبه از آن‌ها به عنوان مکانیسم‌های تعیین‌کننده در «معنادار شدن مشارکت زنان در فرایند تحصیل فرزندان» یاد می‌کردند. بنابراین مصاحبه‌های صورت گرفته مبین آن است که با افزایش نرخ باسوادی، امروزه زنان برخلاف گذشته، نقش قابل ملاحظه‌ای در تحصیل فرزندانشان دارند. نظر یکی از ساکنان هورامان در این خصوص چنین است:

«به یاد دارم وقتی که به مدرسه می‌رفتیم چون که مادرم بی‌سواد بود فقط در آماده کردن وسایل مدرسه و نظافت به ما کمک می‌کرد و در نوشتن تکالیف، محل تحصیل و این که تا چندسالگی ادامه تحصیل دهیم دخالت زیادی نداشت و با وجود این که پدرم نیز بی‌سواد بود ولی در نهایت تصمیم نهایی را ایشان می‌گرفتند».

یکی از زنان منطقه در این زمینه چنین می‌گوید:

«الان که سواد دارم نه تنها در امور تحصیلی فرزندانم مشارکت دارم که بیش‌ترین نقش را در این خصوص دارم، و از آنجاکه همسر کم‌تر در منزل حضور دارد فرصت کمتری برای رسیدگی به امور تحصیلی فرزندان را دارد و غالباً از تصمیم‌های من در این زمینه استقبال می‌کند».

زمینه‌ای که در آن راهبردهای مربوط به پدیده‌ی بازاندیشی در هویت زنان بسط یافته‌اند

جهان-محلی شدن و بازاندیشی در هویت زنان ...

اجرای برنامه‌های توسعه و ورود عناصر توسعه‌محور از قبیل "آموزش مدرن" و "گسترش وسایل ارتباطی" در کردستان و به دنبال آن در هورامان، زمینه‌ی لازم در خصوص عملیاتی شدن راهبردهای اتخاذ شده توسط زنان را فراهم نموده است. از این‌رو، زمینه‌ی مجهز شدن زنان به مکانیسم‌های جدید در راستای بازسازی در هویت‌شان فراهم شده است و تحت تأثیر شرایط مزبور است که الگوهای هویت‌سازی مختلف و در عین حال نوین به نحو فزاینده‌ای اشاعه یافته است.

شرایط مداخله‌گر

استخراج مقولات "فروش صنایع محلی به مثابه کالای لوکس" و "تقویت گرایش به کنش‌های اقتصادی" از مفاهیم اولیه، حکایت از شکل‌گیری مشاغل خانگی جدیدی دارند که این مشاغل مبتنی بر بازتولید و بازسازی کالاهای فرهنگی هورامان و فرامحلی شدن مصرف این کالاها می‌باشند. به طوری‌که شرایط پیش‌آمده با موقعیت زنان در درون خانواده‌ها همسو بوده و منجر به هدفمند شدن و در عین حال سودآور شدن فعالیت‌های زنان در کنار انجام وظایف خانه‌داری شده است. لذا "فروش صنایع محلی به مثابه کالای لوکس" در بازارهای فرامحلی را می‌توان به مثابه "عاملی بیرونی و مداخله‌گر" در نظر گرفت که شرایط لازم را جهت تقویت انگیزه در بین زنان برای تولید صنایع محلی از جمله گیوه و چوخه‌رانک ایجاد کرده است. زنان نیز در این خصوص با گرایش به "کنش‌های مزد محور" با شرایط پیش‌آمده به "تعاملی سازنده و مبتنی بر کنش‌های هویت‌ساز" روی آورده‌اند. یکی از مصاحبه‌شوندگان در خصوص تأثیر "عوامل بیرونی مؤثر بر گرایش زنان به فعالیت‌های اقتصادی" چنین می‌گوید:

«در گذشته صنایع محلی هورامان از جمله گیوه و چوخه‌رانک فقط در روستاهای مجاور فروش داشت ولی امروزه این صنایع به‌عنوان کالایی لوکس در بازارهای فرامحلی و به‌ویژه در سایر شهرهای کردستان ایران و شهرهای گردنشین عراق فروش قابل‌توجهی دارد و از آنجاکه بافت این صنایع نیاز به وسایل و ابزار خاصی ندارد، بنابراین شرایط پیش‌آمده فرصت خوبی را در اختیار زنان قرار داده تا بتوانند ضمن رسیدگی به امور خانه‌داری، به‌صورت مشاغل خانگی به گیوه‌بافی و بافت چوخه‌رانک مشغول شوند».

راهبردها

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

مشارکت در مخارج خانواده

تغییر سبک زندگی در هورامان نیز به نوبه‌ی خود منجر به ظهور نیازهای جدید و در نتیجه افزایش هزینه‌های زندگی شده است. در چنین شرایطی زنان با "مشارکت در تأمین هزینه‌های خانواده" از یک سوی درصدد "تداوم کارکردهای زیستی خانواده" و از سوی دیگر به دنبال "تغییر نسبی افکار کلیشه‌ای و ساختاری" می‌باشند. در این خصوص یکی از زنان مورد مصاحبه شرایط موجود را چنین توصیف می‌کند:

«امروزه مخارج زندگی به حدی بالاست که اشتغال یک نفر در هر خانواده جوابگوی مخارج زندگی نیست و من نمی‌توانم نسبت به این وضعیت بی‌تفاوت باشم لذا با تولید گیوه در تأمین مخارج خانواده به همسر کمک کنم. البته همین کار منجر به ارتقای جایگاه من در درون خانواده نیز شده است و همسرم بیشتر از گذشته به تصمیم‌های من توجه می‌کند. ولی در گذشته ارزش کمی برای کارم قائل بود و بیشتر به عنوان وظیفه به آن نگاه می‌کرد».

تلاش برای کسب استقلال مالی

رسیدن به استقلال نسبی در تأمین هزینه‌های فردی یکی از ویژگی‌های هویت زن در دنیای مدرنیته است. به‌عبارتی دیگر، امروزه افراد در تلاش‌اند تا به تنهایی نیازهای فردی‌اشان را رفع کنند. در این خصوص بیش از ۶۰ درصد از پاسخگویان معتقد بودند که «زنان با گرایش به آموزش مدرن و فعالیت‌های اقتصادی درصدد تأمین نیازهای شخصی و رسیدن به نوعی استقلال نسبی در این زمینه می‌باشند». چرا که زنان از این طریق با "ارزش‌های مدرن آشنا شده" و درصدد "نهادینه کردن آن‌ها در زندگی شخصی و خانوادگی‌اشان" بر می‌آیند. از این رو، آموزش و اشتغال زنان در دستیابی آن‌ها به استقلال مالی و تأمین مخارج شخصی و خانوادگی‌اشان تأثیر بسزایی داشته است. در همین زمینه، یکی از زنان مورد مصاحبه، استقلال مالی خود را چنین توصیف می‌کند:

«قبلاً فقط در ایامی خاص از سال و یا هنگام عروسی فامیل می‌توانستم به شوهرم بگویم برایم لباسی بخرد و تمامی خریدهایم باید با مناسبتی خاص همزمان می‌شد ولی الآن که خودم در منزل به کارهای تولیدی مشغولم علاوه بر این که به همسرم در مخارج خانه کمک می‌کنم غالباً نیازهای

جهان-محلی شدن و بازاندیشی در هویت زنان ...

شخصی‌ام را خودم رفع می‌کنم و هر وقت دلم بخواهد می‌توانم لباس و یا وسایل آرایشی بخرم... من با این کار می‌خواهم هویتی مستقل داشته باشم».

مصرف رسانه

امروزه مصرف رسانه و به‌ویژه رسانه‌های ماهواره‌ای در هورامان ابعاد وسیعی به خود گرفته است. از این‌رو، زنان با نگرش‌ها و عقاید مختلفی در خصوص جایگاه زن در خانواده و نقش آن در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی آشنا شده‌اند. آشنایی زنان با "سبک‌های نوین زندگی" از یک سوی و ورود آموزش مدرن از سوی دیگر، در نحوه اتخاذ راهبردهای اتخاذ شده توسط زنان و به دنبال آن تغییر نگرش جامعه درباره‌ی گرایش زنان به داشتن "استقلال رأی" نقش قابل‌ملاحظه‌ای داشته است. یکی از مصاحبه‌شوندگان در خصوص مصرف رسانه و تأثیر آن بر تغییر نگرش زنان چنین اظهار می‌دارد:

«قبلاً ما تلویزیون نداشتیم و فقط برخی از همسایه‌های ما رادیو داشتند که خبرهای مهم را به ما می‌گفتند. الان علاوه بر کانال‌های تلویزیونی ایران، کانال‌های ماهواره‌ای به‌ویژه کانال‌های کُرد زبان را زیاد تماشا می‌کنیم. بنابراین زنان ما با سایر فرهنگ‌ها و به‌ویژه فرهنگ مدرن آشنا می‌شوند و از ما توقع دارند که ما هم در رفتار خود با آن‌ها تجدیدنظر کرده و به تصمیم‌های آن‌ها احترام بگذاریم».

پیامدهای راهبردها

ارتقای منزلت اجتماعی زنان

اشتغال و آموزش زنان دارای ابعاد اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی است که هر کدام از این ابعاد، پیامدهایی را نیز به دنبال دارد. «ارتقای منزلت اجتماعی زنان» یکی از مقولاتی بود که پاسخگویان به‌عنوان یکی از پیامدهای افزایش نرخ اشتغال و باسوادی در بین زنان به آن اشاره داشتند. غالب پاسخگویان به این نکته اشاره داشتند که «در گذشته منزلت اجتماعی زنان متأثر از منزلت اجتماعی همسران و یا پدران آن‌ها بود و با ارتقاء منزلت اجتماعی خانواده، منزلت اجتماعی زنان نیز ارتقاء می‌یافت». یکی از مصاحبه‌شوندگان در این خصوص چنین اظهار می‌دارد:

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

«در گذشته زنانی می توانستند به منزلت اجتماعی بالایی دست یابند که از خانواده‌های دارای منزلت اجتماعی بالایی باشند و تلاش‌های فردی در این زمینه تأثیر چندانی در ارتقای منزلت اجتماعی آن‌ها نداشت. تا جایی که موفقیت یک زن به حساب موفقیت همسر او و یا پدرش گذاشته می‌شد.» یکی دیگر از ساکنان هورامان خاطر نشان می‌سازد:

«قبلاً زنان بیرون از منزل کار نمی‌کردند و فعالیت آن‌ها به خانه‌داری، کمک به والدین و یا همسرشان در کارهای کشاورزی و دامداری محدود شده بود. ولی امروزه زنان می‌خواهند با فعالیت‌های اقتصادی به پایگاه اقتصادی و اجتماعی بالایی دست یابند و به طور مستقیم در ارتقای منزلت‌اشان نقش داشته باشند.»

استقلال نسبی در تصمیم‌گیری

همچنین "کسب استقلال نسبی در تصمیم‌گیری" توسط زنان از جمله مقولاتی بود که به‌عنوان یکی دیگر از پیامدهای ورود آموزش مدرن و گرایش زنان به فعالیت‌های اقتصادی از مفاهیم برآمده از مصاحبه‌های صورت گرفته استخراج شد. در این خصوص بیش از ۶۰ درصد از پاسخگویان معتقد بودند که «زنان با گرایش به آموزش مدرن درصدد رسیدن به نوعی استقلال نسبی در تصمیم‌گیری‌های فردی و خانوادگی می‌باشند». یکی از مصاحبه‌شوندگان در این زمینه چنین عنوان می‌دارد:

«در گذشته به طور سنتی تصمیم‌های زنان متأثر از تصمیم مرد خانواده بود و به‌ویژه زنانی که بی‌سواد بودند کمتر امکان مطرح کردن درخواست‌هایی که با اراده همسرش هماهنگ نبودند را داشتند و این مردسالاری حتی در تصمیم‌گیری‌های جزئی هم نمود داشت. الآن اوضاع فرق کرده و زنان در بسیاری از امور به تنهایی امکان تصمیم‌گیری دارند.»

تلاش برای رسیدن به نوعی "استقلال نسبی" و "عرف‌زدایی در تصمیم‌گیری" به‌عنوان برخی از اهداف مورد نظر زنان از گرایش به آموزش مدرن از جمله موضوعاتی بودند که توسط بسیاری از مردان نیز مورد بحث قرار گرفتند. یکی از مردان مورد مصاحبه در این خصوص چنین می‌گوید:

«از آنجاکه همسر من تحصیلات عالی دارد تفاوت قابل ملاحظه‌ای در رفتار و سطح توقعات او و دوستانش که از سواد کمتری برخوردارند وجود دارد و از من توقع دارد که برخلاف دیدگاه سنتی

جهان- محلی شدن و بازاندیشی در هویت زنان ...

جامعه با او برخورد کنم و حتی الامکان در امور شخصی اش دخالتی نکنم. حتی سبک لباس پوشیدن و آرایش همسرم با برخی از همسایه‌های ما تفاوت قابل ملاحظه‌ای دارد».

یکی از زنان مورد مصاحبه نیز در خصوص موانع ساختاری و ارزشی رسیدن زنان به استقلال نسبی در تصمیم‌گیری چنین عنوان می‌دارد:

«هنوز هم اختیاراتی که برای مردها وجود دارد برای زنان نیست و زنان نمی‌توانند به دلخواه خود به دنبال کار بروند. حتی الان هم بسیاری از مردها با کار بیرون از منزل مخالفت می‌کنند و ترجیح می‌دهند که زنان بیشتر به امور خانه‌داری بپردازند و اگر هم زنان فعالیتی داشته باشند به صورت مشاغل خانگی و یا کار نیمه‌وقت باشد».

نتیجه‌گیری

نتایج تحقیق نشان می‌دهد که زنان هورامانی با منابع مادی و فرهنگی جدیدی مجهز شده‌اند و با استفاده از این منابع درصد بازاندیشی در هویت سنتی و درعین حال مشروعیت بخشی به رفتارهای بازاندیشانه خود می‌باشند. چرا که فرایند جهانی شدن در دنیای معاصر به گونه‌ای است که حتی در جوامع در حال گذار مثل هورامان مردم به طور فزاینده‌ای در حال آگاه شدن هستند و تبادل سریع اطلاعات منجر به تحلیل روزافزون کارکرد مشروعیت بخش هویت سنتی شده است. از اینرو، جامعه هورامان درصد تعامل با عناصر بیرونی و ادغام آن‌ها با عناصر محلی در راستای جلوگیری از بحران هویت و چالش‌های پیش‌روی آن است. به طوری که مردم هورامان با رویکردی تلفیقی و متأثر از زمینه‌های محلی و جهانی با گرایش زنان به تحصیلات و اشتغال به عنوان مهم‌ترین ویژگی‌های یک زن با هویت مدرن، به تعامل می‌پردازند و این امر منجر به نهادینه شدن گرایش زنان به تحصیلات در جامعه هورامان شده است. در همین رابطه نتایج مطالعه ایمان و محمد پور (۲۰۱۰) مبین نهادینه شدن گرایش به آموزش مدرن در هورامان است. مطالعه ساروخانی و رفعت جاه (۱۳۸۳) نیز بیان‌گر آن است که از میان دو عامل اشتغال و تحصیلات، تحصیلات که زنان را به منابع فرهنگی هویت‌سازی مجهز می‌کند بیشتر از اشتغال که تأمین‌کننده استقلال و منابع مادی هویت‌سازی است بر بازتعریف هویت اجتماعی زنان و مقاومت آن‌ها در برابر باورهای کلیشه‌ای مبتنی بر جنسیت تأثیر داشته است.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

از سوی دیگر می‌توان گفت که هنوز هم در جامعه هورامان تأثیر ارزش‌های سنتی و مردسالارانه در برخورد با پدیده اشتغال زنان در بیرون از منزل نمایان است. چرا که بسیاری از مردان ترجیح می‌دهند زنان به کاری مشغول باشند که منجر به کم‌رنگ شدن حضور آن‌ها در منزل نشود. گرچه استقبال زنان از مشاغل خانگی در برابر مشاغل غیر خانگی نیز محسوس است ولی این گرایش در مقایسه با تمایل زنان به تحصیلات به مراتب کم‌رنگ‌تر است. همچنین فروش صنایع‌دستی هورامان در بازارهای فرامحلی در تقویت نگرش مردان پیرامون عدم استقبال آن‌ها از اشتغال زنان به کارهای بیرون از منزل تأثیر قابل توجهی داشته است. به طوری که شرایط مذکور منجر به شکل‌گیری تدابیر و راهبردهایی متفاوت در بین زنان و مردان شده است. چرا که مردان با تشویق زنان به مشاغل خانگی از یک سوی درصدد تداوم کارکردهای جنسیت‌محور در درون خانواده‌ها هستند و از فراهم شدن زمینه خروج تدریجی زنان از منزل جلوگیری می‌کنند. از سوی دیگر زنان به شرایط پیش‌آمده به عنوان فرصتی در راستای دسترسی آن‌ها به منابع مادی رسیدن به استقلال نسبی نگاه می‌کنند. این راهبرد نیز به نوبه خود دارای کارکرد پنهان برای زنان است چرا که زنان با این کار درصدد مقابله با پدیده سقف شیشه‌ایی^۱ به مثابه موانع ساختاری ورود زنان به بازار کار، نهادینه کردن زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی خروج تدریجی زنان از منزل و به تبع آن کسب موفقیت در مشاغل رسمی می‌باشند. بر این اساس است که زنان از تولید صنایع‌دستی در منزل استقبال می‌کنند. در این خصوص نتایج مطالعه ابراهیمی و مسلمی (۱۳۹۰) نیز نشان می‌دهد که غالباً زنان اوقات کار و فراغت خود را در منزل سپری می‌کنند.

"ورود آموزش مدرن" به مثابه مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر شرایط علی-ساختاری و همچنین "فروش صنایع محلی در بازارهای فرا محلی" مبنی بر شکل‌گیری شرایط مداخله‌گر و در عین حال تأثیرگذار، منجر به "گرایش زنان به آموزش مدرن"، "استقبال خانواده‌ها از تحصیل دختران"، "فرامحلی شدن بازار صنایع محلی" و به دنبال آن "پررنگ شدن انگیزه کنش‌های اقتصادی در بین زنان" شده است. چنین وضعیتی نیز "ارتقای آگاهی زنان" و "هدفمند شدن حضور زنان در منزل" را در پی داشته

1 Glass Ceiling

اصطلاح سقف شیشه‌ای برای توصیف موانع ساختاری و اجتماعی دستیابی زنان و سایر اقلیت‌های قومی و مذهبی به جایگاه‌های مختلف در جامعه بکار می‌رود (کوثر، هرمسن، اویدیا و ونمن، ۲۰۱۱).

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

جهان-محلی شدن و بازاندیشی در هویت زنان ...

و به دنبال آن با "کمرنگ شدن حضور مردان در منزل"، زنان جایگاه و هویتی متفاوت بدست آورده‌اند و امروزه نقشی تأثیرگذار در "تحصیل فرزندان‌شان" دارند. علاوه بر این، به دنبال ارتقای سطح آموزش در جامعه، زنان نیز به مصرف رسانه گرایش قابل توجهی پیدا کردند و این عامل نیز به نوبه خود "اشاعه الگوهای نوین زندگی" و "تغییر نگرش در بین زنان پیرامون نقش و جایگاه آن‌ها" در جامعه را به دنبال داشته است. در همین رابطه، نتایج مطالعه بحرانی و همکاران (۱۳۹۰) تحت عنوان "مقایسه جنسیتی رابطه رسانه‌ها، هویت و سبک زندگی در بین جوانان شیراز" نشان می‌دهد که رسانه‌ها نقش مؤثرتری در دگرگونی هویت و سبک زندگی دختران نسبت به پسران ایفا کرده‌اند.

ورود عوامل نوسازی به هورامان، منجر به "تغییر سبک زندگی" مردم هورامان شده است که "گسترش مشاغل خدماتی"، "افزایش مهاجرت‌های کاری" و "هدفمند شدن اوقات فراغت زنان" از جمله پیامدهای تغییر سبک زندگی در هورامان می‌باشند. علاوه بر این، ورود عوامل مداخله‌گر و تغییر شرایط علی- ساختاری در هورامان کنش‌های راهبردی را از سوی زنان به دنبال داشته که می‌توان به مشارکت در مخارج خانواده به عنوان راهبردی تعاملی با تغییر سبک زندگی در هورامان اشاره کرد. در سطح کلان نیز جامعه هورامان با تغییر در نظام ارزشی پیرامون تقلیل تبعیض جنسیتی با شرایط جدید به تعامل پرداخته است. لذا جامعه هورامان تحت تأثیر شرایط علی- ساختاری جدید و عوامل مداخله‌گر قرار گرفته و نحوه تعامل با این شرایط پیامدهایی از جمله "استقلال نسبی در تصمیم‌گیری"، "ارتقای منزلت اجتماعی" و "کسب نسبی استقلال مالی" برای زنان را به همراه داشته است.

بنابراین، با توجه به یافته‌های تحقیق می‌توان گفت که هویت زنان در هورامان ترکیبی از هویت جهانی و هویت محلی است. جهانی شدن بخشی از هویت زنان در هورامان به این دلیل است که زنان توانسته‌اند به آموزش مدرن به مثابه مهم‌ترین سازوکار فرهنگی هویت‌ساز مجهز شوند و با ارتقای آگاهی خود، درصدد بازاندیشی در هویت سنتی خود برآیند. از سوی دیگر، ابعادی دیگر از هویت زنان در هورامان هنوز هم محلی است. به طوری که زنان در برخی از ابعاد زندگی خود، خواسته یا ناخواسته، در باز تولید ارزش‌های مردسالارانه سهیم هستند. در همین رابطه یافته‌های تحقیق نشان داد که اگرچه زنان از مشاغل خانگی و به‌ویژه تحصیلات به عنوان منابع مادی و فرهنگی هویت‌ساز استقبال می‌کنند ولی هنوز هم در خصوص ارزش‌های محدودکننده آن‌ها پیرامون اشتغال بیرون از منزل نگرش‌های

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

توسعه روستایی، دوره پنجم، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۲

آمیخته با سنت را دارند و در این حوزه ضمن گرایش به الگوهای جهانی، تعاملاتی مبتنی بر پذیرش نسبی ارزش‌های محلی را از خود نشان می‌دهند. نتایج مطالعه عبداللهیان (۱۳۸۷) نیز تحت عنوان "تغییرات فرهنگی در ایرن معاصر؛ پدیده جوانی و گذران اوقات فراغت" به طور ضمنی مؤید یافته‌های این بخش از مطالعه حاضر است. به طوری که نتایج تحقیق مذکور بیان‌گر آن است که "تغییر جهت نیروهای اجتماعی جدید در ایران با تغییر مکانیسم تعریف "خود" و هویت تحقق یافته و افزایش مسئولیت‌های جدید دختران و کاهش مسئولیت‌های سنتی آنان شکلی عینی یافته است. از طرف دیگر، همین بحث نشان می‌دهد که دختران و زنان در درک مسئولیت‌های پسران و بازتعریف آن فعالانه دخالت دارند. همچنین نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که مردان در راه اغماض نسبت به مسئولیت‌های جدید دختران گام برمی‌دارند، اگرچه بخشی از مردان با این مسئولیت موافقت کامل ندارند" (همان: ۱۲۵).

همچنین در خصوص رسیدن زنان به استقلال نسبی در تصمیم‌گیری‌های فردی و خانوادگی نتایج پژوهش نشان می‌دهد که هنوز هم نگرش مردم هورامان نسبتاً جنسیت‌محور است و زنان از قدرت مانوردهی پایینی در تصمیم‌گیری‌های فردی و خانوادگی برخوردارند. به طوری که زنان در انتخاب شغل مورد دلخواه و به ویژه اشتغال تمام وقت با محدودیت‌های ساختاری زیادی مواجه می‌باشند و در این زمینه هنوز نتوانسته‌اند با به چالش کشیدن نظام ارزشی جامعه بر هویت سنتی خود غالب شوند.

منابع

- ابراهیمی، قربانعلی، مسلمی پطروودی، رقیه (۱۳۹۰). رابطه بین سرمایه فرهنگی و اوقات فراغت زنان در شهرستان جویبار، نشریه زن در توسعه و سیاست، دوره نهم، شماره ۴. ۷۳-۹۱.
- بحرانی، شعله، سروش، مریم و حسینی، مریم (۱۳۹۰). مقایسه جنسیتی رابطه رسانه‌ها، هویت و سبک زندگی در بین جوانان شیراز. فصلنامه مطالعات ملی، دوره دوازدهم، شماره ۳، ۱۰۳-۱۲۱.
- ساروخانی، باقر، رفعت‌جاه، مریم (۱۳۸۳). زنان و بازتعریف هویت اجتماعی. مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره پنجم، شماره ۲، ۱۳۳-۱۶۰.
- عبداللهیان، حمید (۱۳۸۷). تغییرات فرهنگی در ایرن معاصر؛ پدیده جوانی و گذران اوقات فراغت، فصلنامه مطالعات جوانان، شماره ۱۳. ۹۵-۱۲۶.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

جهان-محلی شدن و بازانندیشی در هویت زنان ...

محمد پور، احمد (۱۳۸۹). فرا روش؛ بنیان های فلسفی و عملی روش تحقیق ترکیبی در علوم اجتماعی و رفتاری. تهران: انتشارات جامعه شناسان، چاپ اول.

مقدس، علی اصغر، غفاری نسب، اسفندیار (۱۳۸۳). مدرنتیه، بازانندیشی و تغییر نظام ارزشی در طایفه دهدار. نامه انسان شناسی، دوره اول، شماره ۵، ۱۶۹-۱۹۶.

نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵.

- Albrow, M. (1996). *The global age*. Polity Press.
- Arce, A., & Long, N. (2000). Reconfiguring modernity and development from an anthropological perspective. *Anthropology, Development and Modernities, Exploring Discourses, Counter Tendencies and Violence*, 1-28.
- Archer, C. C. (2009). Women and Globalization. *Women and Politics Around the World: A Comparative History and Survey, 1*, 17.
- Beyer, P. (2007). Globalization and glocalization. *The Sage Handbook of the Sociology of Religion*, 98-117.
- Christensen, A. (1936). Some new Awromānī Material prepared from the collections of Åge Meyer Benedicsten. *Bulletin of the School of Oriental Studies, University of London*, 467-476.
- Corbin, J., & Strauss, A. (1990). Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques. *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*, 41.
- Cotter, D. A., Hermsen, J. M., Ovadia, S., & Vanneman, R. (2001). The glass ceiling effect. *Social Forces*, 80(2), 655-681.
- Doumato, E. A., & Posusney, M. P. (2003). *Women and globalization in the Arab Middle East: gender, economy, and society*. Lynne Rienner Publishers.
- Edmonds, C. J. (1952). The place names of the Avroman parchments. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 14(03), 478-482.
- Featherstone, M. (1990). *Global culture: Nationalism, globalization and modernity* (Vol. 2). Sage.
- Featherstone, M. (1995). *Undoing culture: Globalization, postmodernism and identity* (Vol. 39). Sage.
- Giddens, A. (1990). The Consequences of Modernity (Cambridge. *Polity*, 53(83), 245-260.
- Giddens, A. (1993). *Sociology 5ed*. Wiley. com.
- Giles, J. (1995). *Women, identity and private life in Britain, 1900-50*. Macmillan Basingstoke.
- Giulianotti, R., & Robertson, R. (2007). Forms of Glocalization: Globalization and the Migration Strategies of Scottish Football Fans in North America. *Sociology*, 41(1), 133-152.
- Glaser, B. G. (1978). *Theoretical sensitivity: Advances in the methodology of grounded theory* (Vol. 2). Sociology press Mill Valley, CA.
- Glaser, B. G., & Holton, J. (2007). Remodeling grounded theory. *Historical Social Research/Historische Sozialforschung. Supplement*, 47-68.
- Gray, M. M., Kittilson, M. C., & Sandholtz, W. (2006). Women and globalization: A study of 180 countries, 1975-2000. *International Organization*, 60(02), 293-333.
- Hall, S. (1997). The local and the global: Globalization and ethnicity. *Cultural Politics*, 11, 173-187.
- Hall, S. (2005). Old and new identities. *Beyond Borders: In Thinking Critically about Global Issues*, 167-173.
- Iman, M. T., & Mohammadpur, A. (2010). The impact of modern education in the Ouramant region of Iranian Kurdistan: a grounded study. *Quality & Quantity*, 44(5), 893-904.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

- Khondker, H. H. (2004). Glocalization as globalization: Evolution of a sociological concept. *Bangladesh E-Journal of Sociology*, 1(2), 1–9.
- Khondker, H. H. (2005). Globalisation to glocalisation: A conceptual exploration. *Intellectual Discourse*, 13(2).
- Kraidy, M. M. (1999). The global, the local, and the hybrid: A native ethnography of glocalization. *Critical Studies in Media Communication*, 16(4), 456–476.
- Langman, L. (2003). Culture, Identity and Hegemony: The Body in a Global Age. *Current Sociology*, 51(3), 223–247.
- Lechner, F. J., & Boli, J. (2008). *The globalization reader*. Blackwell Oxford.
- Linton, R. (1955). *The tree of culture*. Knopf.
- MacKenzie, D. N. (1966). The dialect of Awroman: '(Hawraman-i Luhon)': Grammatical sketch, texts, and vocabulary. *Ejnar Munksgaard i komm.*
- Moghadam, V. M. (1994). *Identity politics and women: Cultural reassertions and feminisms in international perspective*. Westview Press Boulder, CO.
- Onwuegbuzie, A. J., & Johnson, R. B. (2006). The Validity Issue in Mixed Research. *Research in the Schools*, 13(1), 48–63.
- Pieterse, J. (1996). Globalisation and culture: Three paradigms. *Economic and Political Weekly*, 31(23), 1389–1393.
- Ritzer, G. (2003). Rethinking globalization : Glocalization / globalization and something / nothing *. *Sociological Theory*, 21(3), 193–209.
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social theory and global culture* (Vol. 16). Sage.
- Robertson, R. (1995). Glocalization: Time-space and homogeneity-heterogeneity. *Global Modernities*, 25–44.
- Robertson, R., & Lechner, F. (1985). Modernization, globalization and the problem of culture in world-systems theory. *Theory, Culture & Society*, 2(3), 103–117.
- Roudometof, V. (2003). Glocalization, Space, and Modernity 1. *The European Legacy*, 8(1), 37–60.
- Roudometof, V. (2005). Transnationalism, Cosmopolitanism and Glocalization. *Current Sociology*, 53(1), 113–135.
- Saraei H., S. S. (1389). Women's Job and Their Value Orientation Toward Development (A Case Study of Women in SHiraz. *Sociology of Women (Journal Od Woman and Society)*, 1(3), 41–62.
- Shah, S. M. A. (2007). Women and globalization. *Pakistan Horizon*, 60(4), 47–67.
- Strauss, A., & Corbin, J. M. (1997). *Grounded theory in practice*. SAGE Publications, Incorporated.
- Sudhir. M. A, Lalrinkimi. (1986). Modernity in the Context of Education and Sociocultural Factors: A Study of Social Attitudes in Mizoram. *The Journal of Social Psychology*, 126(3), 375–380.
- Vinken, H., & Ester, P. (1992). Modernization and value shifts. A cross-cultural and longitudinal analysis of adolescents' basic values. *Adolescence, Careers, and Cultures*. Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Webster, A. (1984). *Introduction to the Sociology of Development (Vol. 84)*. (Vol. 84). London: Macmillan.
- Weiner, A. B. (1976). *Women of value, men of renown: New perspectives in Trobriand exchange*. University of Texas Press Austin.
- Xue, C. (2008). A Review of Tomlinson's Views on Cultural Globalization. *Asian Social Science*, 4(6), P.112.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb **Director in Charge:** Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh **Index:** www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 **Website:** www.jrd.ut.ac.ir **Email:** jrd@ut.ac.ir